

עניני פורים

בענין ימה חומתה באי' שבים

מבואר בגמרא במגילה (ה ע"ב) שרבי קרא מגילה בטבריא בט"ו וחזקיה קרא בשניהם מספק, דמספקא ליה אם ימה חומתה לענין מגילה או לא. ושורש הספק הוא האם מה שצריך חומה היינו משום הכיסוי או משום ההגנה. [ובר"ן (ג ע"ב) כ' דריב"ל ס"ל דדין מוקף דמגילה הוא כדין מוקף דבע"ח (מלבד סמוך ונראה) וס"ל גבי טבריא דאין ימה חומתה, ופליג אסוגיא דידן].

ונסתפקתי מה דין 'אי' שבאמצע הים. דאם בטבריא אמרינן ימה חומתה, לכאור' ה"ה גבי איי הים הים חומתו מכל צדדיו. והוא נפק"מ לדינא בין לשיטת רבי דקורין בט"ו, וכן ס"ל לרבי יוחנן בירו' (פ"א ה"א), ובין לשיטת חזקיה דקורין בתרויהו מספק. ובפרט שבאחרונים (מקו"ח לחו"י ותורת רפאל, ה' בור אהרן סי' ז) ביארו שי' הרמב"ם שלא הביא דין טבריא, דס"ל בפשיטות כמ"ד דקורין רק בט"ו. ולכאור' ה"ה היא באי. ופלא שבפוסקים לא דנו בזה.

והנה זה ברור דאין לומר דכל העולם יקראו בט"ו משום הים המקיף את כל קצוי תבל ונימא ימה חומתה (או אפי' דיהא סגי בכרכת מים קטנה, דהיא גדר סביב כל שאר העולם, ודו"ק). דהא דין מוקף חומה הוא דין בעיר. ולו יהי שכל העולם יהא מוקף חומה ממש, לא יהא לכל העולם דין מוקף, משום דבעינן שכל עיר ועיר תהא מוקפת. ולא מהני לעיר פרוזה מה שיש חומה סביב כל המדינה. אבל אי קטן בודאי לא גרע מעיר מוקפת חומה.

ואין לומר דשאני הכא שכל הדרך להגיע לאי הוא דרך הים ולכן אין הים יכול להיות כחומה, דהא גם בטבריא כל הדרך להגיע מפאת ים היא דרך הים, ואעפ"כ ה"ה כחומה משום דסו"ס קשה להלך בו, וה"ה כאן.

והנה אי' בתוס' (ג ע"ב, בכמה דיבורים) דבעיר מוקפת חומה מיב"נ אי"צ שיהא עשרה בטלנים. אולם שיטת קצת הראשונים דאי ליכא י' בטלנים דינה כעיר או ככפר. ועפ"ז הי' אפשר"ל דהיה ידוע שבימות יהושע ב"נ לא הי' שום אי שהיה בו עשרה בטלנים, ומטע"ז אין קורין בט"ו. אבל לשיטת התוס' ועוד ראשונים דבעיר מוקפת"ח אי"צ י' בטלנים, צ"ע.

ושמעתי סברא יפה בזה, דאפשר דכל מה דמהני הים להיות חומה, היינו היכא דהים שימש בפועל כחומה להגנה בימות יב"נ. משא"כ אי לא דר שם אדם בימות יב"נ אפשר דלא יחשב הים כחומה. [ויש להוסיף דהנה לפי"ז ה"ה כל הנמצא בכל מקום בים ה"ה מוקף ים, ואפי"ה אי' בירו' (פ"ב ה"ג) בפירוש דמפרשי הים והולכי מדברות קורין בי"ד, ומבו' דאי"ז נחשב חומה ככה"ג]. אמנם נראה טפי דשפיר הוי חומה מה שבמציאות מגן על האי, ואי"צ שבפועל יהא מי שמוגן בזה, וכמו שבחומה סגי בעצם המציאות שדבר זה מגן על העיר. ועי'.

והנה יש להסתפק בלשון הגמ' 'הני מיגנו והני לא מיגנו' האם הכונה לערים או לתושבים. ואולי בזה תליא הסברא הנ"ל, דאי הכונה לאנשים, יל"ד דבעינן שימש בפועל כהגנה עליהם. אך אי נימא דהכונה לעיר, לכאור' יהא כנ"ל דסגי במה שהגן על העיר. וד' יאיר עינינו.

בהנ"ל לענין עירובין

ובנותן טעם לציין כאן נידון דומה שנידון בראשונים לגבי עירוב, מדוע אין כל העולם נעשה רה"י ע"י מה שמוקף בים. דבעירובין (כב ע"ב) איתא, דהא דארץ ישראל אין חייבין עליה משום רה"ר (לדעת ר' יוחנן), ע"כ אינו משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחנתא דגדר מהך גיסא, דא"כ בבל נמי מקיף לה פרת מהך גיסא ודיגלת

מאלפי זהב

אוצר הערות וחידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת תצוה - פורים [דמוקפין]

בענין מצות עשיית בגדי כהונה

(פ"ח 109 א) ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. כתב הרס"ג (פ' סב) שיש מ"ע לעשות 'השמונה בגדים לתפארת'. ולא כתב כע"ז שיש מצוה לעשות ד' בגדי כהן הדיוט. ונראה דזה משום דאיירי קרא הכא רק בח' בגדי כהן גדול, שעליהם כתוב לכבוד ולתפארת. וכן משמע בגמ' במגילה (יב ע"א) שאחשורוש לבש בגדי כהונה שכתוב בהם לכבוד ולתפארת. [ואין לומר דהכונה לבגדי כהן הדיוט, דכתב שם רש"י להדיא, שהיו בידו שם בגדי כהן גדול שהביאן מירושלים]. הרי מבואר דלכבוד ולתפארת היינו בגדי כה"ג.

אכן לא כן מבואר בסה"מ להרמב"ם, שכתב (במ"ע ג) שנצטוו הכהנים ללבוש בגדים מיוחדים לכבוד ולתפארת ואז יעבדו במקדש והוא אמרו יתעלה ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ואת בניו תקריב והלבשתם כתנות. ואלו הן בגדי כהונה שמונה בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט. הרי דכלל במצוה זו, אף את בגדי הכהן הדיוט. [ועי"ש ברמב"ן שהשיג, דהמצות עשה דבגדי כהונה, יש למנותן בשלש עשין].

וכן נראה בסמ"ג (עשין קעג) שכתב מצות עשה שיהו הכהנים לובשים בגדי כהונה לעבודה שנאמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי. ושלשה מינים הם, בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן.

שו"ר בביאור הגר"י פערלא זצ"ל שם, שביאר אף בדעת הרס"ג, דאין כוונתו בזה למעט בגדי כהן הדיוט, דודאי גם הם בכלל המצוה. אלא משום דבכלל שמונה בגדים של כה"ג, גם ד' של הדיוט, כלל שניהם יחדיו. [ועי"ש שהאריך לדון אם האבנט והמצנפת של כה"ג הם כשל הדיוט].

(109 א) ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאותיו רוח חכמה. לכאור' תמוה מה שפתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. ונראה בס"ד, דבא לומר דכל חכמי לב היינו שלא יהיו כולם שווין באתה חכמה, רק יהא כל אחד מיוחד בחכמה מסוימת. שרק עי"כ יוכלו לבנות משכן מושלם בתכלית החכמה, ע"י שכ"א יסקיע כחכמתו בענין אשר בקי בו.

(109 ב) משבצים זהב - כו' מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן כו'. יל"ע איך לא נפלו האבנים מן החשן. ולא משמע שהיה זהב כפוף לכסותם. [וליתן תחתיהם דבר המדביק, הוי חציצה].

(פ"ט 109 ה) ואפרת - קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו. יש להסתפק כאן ולעיל, האם היה מוטל על משה לרוחצם ולהלבישם בעצמו, או רק לדאוג שיהיו רחוצים ולבושים. ומלשון הפסוק, וכן מלשון רש"י כאן, משמע קצת כהצד הראשון. וצ"ת.

(109 ט) וכבר להם אהת וחלת להם שמן אהת וגו'. יל"ע מדוע כאן הקדים חלות לרבוכה, ולעיל (פ"ט ב) הקדים רבוכה לחלות.

מהאי גיסא. דכולא עלמא נמי מקיף אוקיינוס. ומבואר בגמ' בפשיטות דהים אינו מועיל לעשות את כל העולם לרה"י.

וביאר הראשונים שם (רשב"א ריטב"א ור"ן) בטעם הדבר, שמחיצות מועילות רק אם המוקף בהם רואה עצמו כמוקף מחיצות. משא"כ המחיצות שבים, מחמת המרחק הגדול שביניהם, אין האנשים רואים עצמם כמוקפין בהם. ונתבאר באחרונים ששיעור ההיקף הגדול ביותר שיכול להועיל לענין עירוב, הוא עד ל"ב מיל. [ובביאור"ל הוכיח מהרמב"ן שהיינו דוקא בהיקף שלא נעשה בידי אדם. ועי' תוס' בעירובין שם].

ועכ"פ נמצא לפי"ז שא"י שבאמצע הים, שאין הצדדים רחוקין זל"ז, לכו"ע יחשב רה"י. [ועי' בחכם צבי (סי' לו) שדן מדוע אנגליה אינה נחשבת רה"י מחמת שהיא א"י המוקף מים]. וממילא יל"ד לענין פורים וכמשנ"ת.

בביאור טענת המן כי יצא דבר המלכה על כל הנשים וגו'

(פ"א '109 טו - יז) **ויאמר ממוכן וגו' לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל הנשים וגו': כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבנות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשוורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה וגו'. ובמגילה (יב ע"ב) איתא, אמרי מאי האי דשדיר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא אפי' קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי. והיינו שתמהו מדוע צריך לצוות על כזה דבר.**

ובאמת פלא עצום מה סבר המן הרשע בטענו כן, שבמקום לדון על עוצמת החוצפה שהיה כאן, מתחיל הוא לדון שזה עוול לכולם ומטע"ז יש להענישה. הלא טענה זו, היא בזיון מלכות מאין כמוהו.

ונלע"ד בעז"ה בבי' הענין, שכיון בזה שא"א בשום אופן להעלים עין מחטאה של ושתי [אפי' אם המלך חפץ מאוד שתשאר על מכונה], מפני שעתה כל פעם שאשה תמרוד בבעלה והוא יטען כנגדה, ה"ה תשיב אמריה שכבר קדמתה ושתי שהתחצפה למלך, וק"ו היא לבעלה ההדיוט. וא"כ נמצא דעתה נזכר זה המעשה כפי כל הנשים, ויהא בזיון המלכות בתמידות. וזהו שמסיים וכדי בזיון וקצף. [ואף כי כיון בזה לנגיעות עצמו. אך הטענה היתה עבור כבוד המלך].

(פ"ה '109 יג) **וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך. היינו משום שאחד העומד בפני רבים המשתחווים, אפי' יהיו מליונים, הוי בזיון נורא. שו"נ דהלא אחז"ל (טו ע"א) דהראהו שטר מכירה, וא"כ בודאי שכ"ז איננו שוה, דהרי מה שקנה עבד קנה רבו. ובפרט להמבו' בגמ' (שם ע"א) דהיו כל נכסיו חקוקין על לבו, וזה היה מעיקרי הסיבות לגאוותו.**

בביאור מה שאסתר הצביעה כלפי אחשוורוש

(פ"ז פס' ה - ו) **ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן; ותאמר אסתר איש צר ואויב וגו'. איתא במגילה (טו ע"א) שבתחילה הצביעה כלפי אחשוורוש, ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן. ולכא"ו הוא פלא עצום מדוע עשתה כן, שהרי בזה יקצוף עליה ויהרגנה. [ושמעתי מתרצים דכיון שמלך היינו הקב"ה, א"כ עתה עמדה לפני הקב"ה והצביעה על הצורר האמיתי. אכן לכא"ו הוא רחוק מההבנה, שהרי היא באה עתה בתורת השתדלות וא"כ חובה עליה לסיים השתדלותה הטבעית ולא לקלקל. שו"ר בנוס"א בשם הגר"א, שהרי כח הדמיון עושה רושם באדם. כמו שפעמים שאדם רוצה לקרוא לשמעון, וקורא 'ראובן', משום שבמחשבתו היה ראובן. ואצל הצדיקים כשהיו מדברים לפני השי"ת, היה לבם ומחשבתם דבוק בו. וכן כאן היה לבה להקב"ה, ולכן היה במחשבתה כלפי אחשוורוש, ומחמת הדמיון הזה, טעתה והחיתה כלפיו].**

ובס"ד מצאתי בשו"ת חדות יעקב (להג"ר יעקב עדס זצ"ל ר"י פורת יוסף, או"ח סי' יז) דכונת חז"ל ע"ד משל, שבתלונת אסתר כי נמכרנו אני ועמי, אע"פ שתלתה הקלקלה בהמן, מ"מ דבריה בהכרח היו מכוונים אף כלפי אחשוורוש. והיתה צריכה לעזרת המלאך שיבלבל את אחשוורוש, שלא יתבונן שדבריה מטם כלפיו אלא רק כלפי המן.

ולכא"ו לפי דבריו מבואר היטב מה שלכא"ו קשה לפשטות הדברים שהצביעה כלפיו [ובפרט לפי הביאורים הנז'], ומאידך בפייה אמרה 'המן הרע הזה' [ולא הזכירה את אחשוורוש]. אם לא נימא שכאשר אמרה איש צר ואויב, התכונה באמת לאחשוורוש.

אך לפשטות דברי הגמ' שהצביעה על אחשוורוש, נלע"ד בס"ד לב' (ושו"ר דכ"כ בעל השבט מוסר זצ"ל) עפ"ד הגמ' לעיל (טו ע"ב) דאחד הטעמים שהזמינתו למשתה כדי שיהרג הוא והיא ותבטל הגזירה. ולפי"ז י"ל דעתה הצביעה על המלך כדי שיהרוג שניהם (להמן על שסיפר לה שאחשוורוש מכרם, ואותה על שהתחצפה) ובוזה הגיעה השתדלותה אל תכליתה.

ומעתה מבואר מה שאמרה כאשר אבדתי אבדתי. דעל מה שאמר לה לעיל "רוח והצלה יעמדו ליהודים ממקור" ואת ובית אביך תאבדו", השיבה לו דא"כ בכ"מ אני אבדתי. מפני שאפי' יבא רוח ממקור"א, אני ובית אבי נאבד, ובין אם עתה יבא הרוח, ה"ה יהרגני על מעשה חוצפה זה. וכיון שבלא"ה אמות, עדיף לי שיהא עי"ז רוח לכל היהודים ע"י שתבטל בכך הגזירה. (ואולי וצומו עלי היינו שאעפ"כ אני אנצל, או שתצליח בדרכה להציל את עמי"י ויל"ע). אלא שרצון הקב"ה היה שתנצל אף היא, ולכך שלח מלאך אשר הסיט את ידה. ועי"ז הבינה שעליה להשתדל שיהרג רק המן לבדו.

חלק מההערות שנתקבלו על גליון פ' תרומה

בנידון האם מידות הארון הם לפי הארון העץ או החיצון. העירו שבגמ' ביומא (עב ע"ב ע"פ פרש"י שם), משמע דהט' טפחים [של אמה וחצי קומתו] אינו כולל הצפוי זהב התחתון של הארון החיצון. דאמרין שהיה גבוה י' ומשהו, והמשהו הוא בעבור עובי ציפוי תחתיתו, עי"ש. ומבואר דאזלינן בתר העץ. [ועי' ריטב"א ותורא"ש ותו"י שם מש"כ].

במש"כ דהחפוי למעלה היה דבוק. האירו דאף ברש"י ביומא (שם ד"ה שלש ארונות) נקט הלשון 'חיפה', ומשמע מדבריו כדהכא. וז"ל, ושל עץ באמצע והושיבו בתוך של זהב וחזר ונתן של זהב שני בתוך של עץ וחיפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ, ע"כ. וגם מהגמ' הנ"ל משמע שלא חיטבו את הלמעלה. ובמהרש"א באמת העיר בזה. ולהנ"ל יתכן שהוא טפל לארון העץ, משום שדבוק בו.

במש"כ באופן צפוי הקרשים, העירני ידידי ה"ה יצחק צבי ליבוביץ שליט"א, לחידוש של הספר חסידים (סימן תתקלא) שיש לגלול המפה של הס"ת שהצד היפה יהא כלפי הס"ת 'שהרי הקרשים לצד הפנימי מצופים זהב וכן המקדש והמסך רוקם והציור היפה לצד הפנימי ושאינו יפה ואדני נחושת לחוץ'. ומשמע מדבריו דכלל לא היה צפוי בצד החיצוני, וכ"ש לא בין קרש לקרש. אלא"כ נדחוק שכונתו שהזהב לא היה ניכר לחוץ, שהרי היה מצופה ביריעות. וע"ע איה"ש.

במש"כ דאיצטרך 'רובע' שלא יהא מעוין. העירוני לרש"י בזבחים (סב ע"ב ד"ה והאי רבוע) דביאר כונת הגמ', דבעינן קרא ד'רובע' לומר שיהא מרובע ולא עגול. [ועי"ש בגמ' דס"ד שאפשר לעשותו במלכן. וביארו התוס' (ד"ה דאריך) דהא דכתיב חמש אמות אורך וגו' הוא רק למצוה ולא לעכב].

לפ' משפטים. במשנ"ת דלדעת התרגום יוב"ע, ועכ"פ לדעת הבכור שור, עבד עברי יוצא בשמיטה. הראני ידידי ה"ה בן ציון הלוי דינר שליט"א, שכן מבואר להדיא מדברי האברבנאל פר' בהר (כה, א) וז"ל, השאלה הד' למה היו ביובל תקיעת שופר לכרוז ביאתו ובשמיטה לא היה כן, והיה ראוי שבשנה השישית יעבירו שופר להודיע שבשנה הבאה תהיה שנת השמיטה כדי שהעבדים יצאו [א"ה היינו בשמיטה] וכל אדם יהנה מן התבואה אשר בשדה בשנה ההיא, ע"כ.

לפ' יתרו. במשה"ק מדוע אהרן וחזר וע' זקנים כלולים בנבול תיבול, הא רק משה היה דן. העירני ידידי ה"ה יעקב רוטנשטיין שליט"א, דברש"י (שם פס' כג) עה"פ וגם כל העם הזה, כתב, אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך ע"כ. ומשמע שכבר מלכתחילה נלוו עמו לשפוט את העם. רק יל"ע מלשון הפסוק, מדוע אתה יושב לבדך, וצ"ל שאף הם עמדו.